

**Raftul
Denisei**

Colecție coordonată de
DENISA COMĂNESCU

Cet ouvrage a bénéficié du soutien des Programmes
d'aide à la publication de l'Institut français.

Această carte a apărut cu sprijinul Programelor de susținere
a publicării ale Institutului Francez.

SORJ CHALANDON

FIU DE TICĂLOS

Traducere din limba franceză și note de
DANIEL NICOLESCU

HUMANITAS
fiction

Redactor: Raluca Popescu
Coperta: Angela Rotaru
Tehnoredactor: Manuela Măxineanu
Corector: Cristina Jelescu
DTP: Corina Roncea, Veronica Dinu

Tipărit la Artprint

SORJ CHALANDON
ENFANT DE SALAUD
© Éditions Grasset & Fasquelle, 2021
All rights reserved.

© HUMANITAS FICTION, 2023,
pentru prezenta versiune în limba română

CHALANDON, SORJ
Fiu de ticălos / Sorj Chalandon; trad. din franceză
și note de Daniel Nicolescu. – București:
Humanitas Fiction, 2023
ISBN 978-606-097-249-5
I. Nicolescu, Daniel (trad., note)
821.133.1

EDITURA HUMANITAS FICTION
Piața Presei Libere 1, 013701 București, România
tel. 021.408.83.50, fax 021.408.83.51
www.humanitas.ro

Comenzi online: www.libhumanitas.ro
Comenzi prin e-mail: vanzari@libhumanitas.ro
Comenzi telefonice: 0723.684.194

*Lui Martine Boutang, editoarea mea, care
m-a însoțit din 2005, din roman în roman,
pe drumul istovitor care ducea spre tatăl meu,
cel dintâi dintre trădătorii mei.*

*„Individul acesta e un mincinos înzestrat
cu o imaginație uimitoare.
Trebuie considerat foarte periculos și tratat
ca atare.“*

Notă confidențială despre tatăl meu,
redactată de comisarul Victor Harbonnier,
șeful Siguranței Naționale din Lille
(19 decembrie 1944)

*„Scuzați-mi stilul sărac, domnule judecător,
dar sunt soldat, nu romancier.“*

Scrisoare a tatălui meu către judecătorul
de instrucție Henri Vulliet,
redactată în închisoarea din Loos.
(21 iunie 1945)

Duminică, 5 aprilie 1987

— Aici e.

M-am surprins șoptind.

Aici, la capătul drumului ăsta.

Un drum național cotit care trece prin viile și șesurile domoale din Ain, apoi se repede să urce o colină, printre pereții de stâncă și cei dintâi arbori ai pădurii. De cealaltă parte, Chambéry. Acolo însă, nu e nimic. Câteva ferme din piatră cioplită grosolan prăvălite la poalele pintenilor stâncoși ai masivului Jura.

M-am așezat pe un taluz. Am scos cu greu stiloul. N-aveam nimic de făcut aici. Am deschis carnetul, fără să scap drumul din ochi.

„Aici era“, acum patruzeci de ani fără o zi.

Același drum în zare, sub lumina rece a unei primăveri identice.

Joi, 6 aprilie 1944, în zori, de-aici au apărut, după această cotitură.

Un vehicul cu remorcă al Gestapoului, urmat de două camioane civile conduse de oameni de-ai locului. Unul

dintre ei se numea Godani. Odată întors la Brens, la angajatorul lui, avea să spună:

— Murdară treabă am făcut!

În dimineața aceea însă, doar șuierul vântului. Un tractor care se chinuie în mijlocul câmpului.

Am început să merg agale, ca să amân clipa când avea să se arate Casa.

Un drum la stânga, un grilaj lung de fier forjat negru, bâzâitul unui bondar, arșagul unui câine îndărătul unui hambar. Și apoi clădirea. Masivă, robustă, cu un acoperiș de țigle rotunde prevăzut cu o lucarnă. Două niveluri cu obloane verzi care domină valea, ciorchini de liliac alb deasupra gardului viu, păpădii prin viroagă și fântâna cea mare secată, cu garguiile ei moțând în mijlocul unei curți cu ierburi prizărite.

Aici e.

Doamna Thibaudet mă aștepta în fața celor trei trepte care duceau spre pridvor.

— Dumneavoastră sunteți jurnalistul?

Da, într-adevăr. Jurnalistul. În chip de răspuns n-am putut decât să-i zâmbesc și să-i întind mâna.

Femeia a luat-o înainte. A deschis ușa sufrageriei, a încremenit într-un ungher al încăperii, cu brațele pe lângă corp. Apoi și-a plecat ochii.

Părea stânjenită. Ca să-mi evite prezența, rătăcea cu privirea pe pereți.

Îi tulburam tihna.

Tot satul m-a tratat cu aceeași stinghereală politicoasă. Aceleași tăceri la capătul frazelor. Atât cei mai

tineri, cât și cei bătrâni. Un străin care bate pe jos drumul spre Casă? Ca să găsească pe cine? Ce anume să afle după atâția ani?

Cei din Izieu să săturaseră să tot audă că așezarea se încovoiașe în fața nemților. Că, pesemne, un ticălos denunțase colonia de copii evrei.

Cine să fi făcut asta? Uite, Lucien Bourdon de pildă, fermierul loren care însoțea Gestapoul în timpul descinderii și care se întorsese la Metz după două zile. Da, crima putea fi fapta aceluia mișel, înrolat mai târziu în Wehrmacht și arestat la Sarrebruck de armata americană, pe când purta uniforma de paznic de lagăr. Cu toate astea, din lipsă de dovezi, nu a putut fi acuzat pentru martiriul copiilor din Izieu.

Și-atunci cine? Moș Wucher? Cofetarul din La Bruyère, care-l trimisese pe René-Michel, fiul lui în vârstă de 8 ani, în colonia din Izieu sub motiv că era agitat? Puștiul fusese săltat pe 6 aprilie, împreună cu toți ceilalți, dar fusese dat jos din camion în timpul transferului lor la Lyon. Eliberat de nemți chiar în fața prăvăliei tatălui său, pentru că nu era evreu. Cei din Rezistență îl suspectaseră îndată pe Wucher. Că și-a trimis odrasla acolo ca să-i spioneze pe ceilalți. Câteva zile mai târziu, bărbatul era înhățat de partizani și împușcat în pădurea din Murs. Fără să fi mărturisit ceva.

Cine îi vânduse pe cei din colonie? Și chiar existase un denunț? Întrebarea îi sleise pe cei din cătun. În 1944, dacă ar fi existat un turnător, acesta putea fi oricare dintre locuitorii lui. Un sat cu 146 de suspecți. Și poate că netrebnicul încă mai trăia acolo, pitit îndărătul obloanelor.

*

Veneau de pretutindeni copiii. Evrei polonezi deveniți, înainte de război, puștani ai Parisului. Nemți tineri, alungați din Baden și din Palatinat. Băiețandri din Austria, care fugiseră de Anschluss. Zgâmboi din Bruxelles și *kinderen* din Anvers. Micuți francezi din Algeria, refugiați în metropolă în 1939. Unii fuseseră plasați în lagărele din Agde, din Gurs și din Rivesaltes, apoi eliberați clandestin de Sabine Zlatin, o infirmieră dată afară dintr-un spital din Lyon pentru că era evreică. Părinții lor acceptaseră înstrăinarea, sfârșitul războiului avea să reunească din nou familiile. Era ultima lor speranță. Nimeni nu le mai putea face rău copiilor lor. Doamna Zlatin le găsisese o casă la țară, cu vedere spre Chartreuse și spre nordul Vercorsului. O colonie de vacanță. Un sălaș liniștit.

În mai 1963, pitulat într-un cătun de la intrarea în Izieu, acest refugiu a devenit Casa de copii. Un loc de trecere, punctul-cheie al unei filiere de salvare către alte familii adoptive și către granița elvețiană. Cel care îi propusese acest adăpost infirmierei poloneze și lui Miron, soțul ei, fusese Pierre-Marcel Wiltzer, subprefect patriot din Belley.

— O să fiți liniștiți aici, le promisese înaltul funcționar.

Și au fost, timp de aproape un an.

Nu calorifere, ci sobe cu lemne, și nici apă curentă. Iarna, pentru toaletă, educatorii le încălzeau apă într-o căldare. Vara, copiii se spălau în fântâna cea mare. Se scăldau în Ron. Se jucau pe terasă și seara cântau. Mâncau pe săturate. Subprefectura le distribuise niște cartele

de provizii și adolescenții cultivau zarzavaturi într-o grădină.

La „Colonia de copii refugiați din Hérault“, cum se numea oficial într-un act parafat, nu tu nemți, nu tu stea galbenă. Doar panica nocturnă a micuților smulși de lângă părinții lor. Dinspre culmile care dominau departamentele Bugey și Dauphiné nu li se putea întâmpla nimic. Nici măcar nu se ascundeau. Iarba era înaltă, arborii stufoși, vocile lor cristaline. Războiul era departe.

O mână de adulți venise să-i sprijine pe Sabine și Miron Zlatin. Când a ajuns în fața Casei, Léon Reifman a zâmbit:

— Raiul pe pământ!

Student la medicină, a participat la înființarea Casei, ca să se ocupe de copiii bolnavi. În septembrie 1943, sora lui, doctoriță, l-a înlocuit. Tânărul era căutat pentru STO¹. N-a vrut să pună colonia în pericol.

Cei doi Zlatin au mai angajat-o și pe Gabrielle Perrier, de 21 de ani, numită educatoare stagiară la Casa din Izieu ca urmare a unei examinări academice. Încă un cadou de la subprefectul Wiltzer. I s-a spus că acei școlari erau niște „refugiați“. Oficial, în colonie nu există nici un evreu. Cuvântul acesta nu a fost rostit niciodată. Înainte chiar să se despartă de ei, părinții și-au avertizat odraslele despre primejdia dezvoltării

1. Serviciul de Muncă Obligatorie (Service du Travail Obligatoire) instituit de guvernul de la Vichy printr-o lege din 4 septembrie 1942, ca să răspundă solicitărilor germane privind mâna de lucru.

originii lor. Unii supraviețuitori, absenți pe 6 aprilie, vor povesti mai târziu că fiecare dintre ei se credea singurul evreu din Casă. Dar toată lumea știa de asemenea că învățătoarea era la curent.

În timpul anului școlar, patru adolescenți erau internți la colegiul din Belley. Nu se întorceau în colonie decât pe timpul vacanței. La etajul întâi fusese amenajată o sală de curs pentru cei mai tineri. Aveau pupitre, cărți, tăblițe de scris împrumutate de comunitățile din vecinătate și o hartă a lumii atârnată de perete. Învățătoarea, care nu se despărțea niciodată de un fluier cu bilă, avea grijă de toți. Trebuia, în același timp, să-l liniștească pe Albert Bulka, căruia întreaga colonie îi spunea Coco și care n-avea decât patru ani, și să-l instruiască pe Max Teelbaum, care avea doisprezece.

— Aici făceau orele, a spus doamna Thibaudet.

Mai sus de scara de lemn și de dalele roșii, o încăpere care semăna cu un pod. Pe pereții albi, vechi fotografii palide și ponosite. Imagini cu o vacă blândă, cai, munți. Un desen patriotard înfățișând un cocoș și un copil.

Era frig.

Și de data asta, proprietăreasa a fost evazivă. Cu un gest din bărbie, a arătat spre trei pupitre, cufundate în umbră.

Tăcere.

— Doar atât a rămas?

— Atât, da. N-am păstrat decât mesele astea.

M-am uitat la ea, și-a plecat ochii. Prinsă parcă cu minciuna.

— Când am ajuns, totul era jilav. Am făcut un mal-dăr în curte. Haine, saltele. Le-am dat foc.

Nu izbuteam să-i urmăresc privirea.

— Le-ați dat foc?

A ridicat din umeri. Voce plângăreață.

— Ce-ați fi vrut să facem cu toate astea?

Atunci m-am apropiat de primul pupitru, cu banca sigilată. Pe lemn se vedeau urme vechi de cerneală neagră.

— Se poate?

Femeia n-a răspuns. Încă o dată, cu umerii lăsați.

Se putea.

Mi-am ținut răsufarea și am deschis pupitrul. Îmi tremura mâna. Înăuntru, lipită de tăblie, o bucată de calendar îngălbenit, scrisă cu cerneală violet. „Duminică 5 martie 1944, luni 6 martie, marți 7 martie“. O lună întregă aliniată.

— Și asta?

Proprietăreasa s-a aplecat peste dreptunghiul negru, cu ramă de lemn.

— O tăbliță?

Da. O tăbliță a unuia dintre copii, uitată în fundul pupitrului. Niciodată găsită, niciodată văzută. Care nu interesase vreodată pe cineva. O mână stângace scrijelise cuvântul „măr“.

Mi-am ridicat privirea spre femeie. Era nepăsătoare. Parcă plecase de-acolo. Își netezea șorțul cu ambele mâini.

M-am întors cu fața spre perete.

O clipă. Cât ai zice pește. Un hohot fără lacrimi. Cât să-mi întipăresc veșnic aceste litere în minte. Care dintre voi a scris acest fruct?

Când m-am întors spre ea, mă privea jenată.
Tulburarea mea o stingherea.

*

Pe 6 aprilie, când convoiul german ajunge în fața Casei, clopotul tocmai a sunat ora mesei de dimineață. E prima zi din vacanța de Paște. Toți copiii sunt acolo. Până și internii. Din boluri ies aburi de cacao, aliment rar, cadorisit de moș Wucher, patronul cofetăriei Billbor.

În toți anii care au trecut de-atunci, sala mare de mese a rămas în penumbră, cu doamna Thibaudet încremenită în prag. Obloane trase, dâre de lumină, stelețe de praf. Parchetul fusese refăcut, tavanul curățat. Miros înecăcios de umezeală. Într-un colț al peretelui, o fâșie de tencuială smulsă. În ziua raziei, femeia munccea la uzina de garnituri din Belley, la vreo douăzeci de kilometri de-acolo. În 1950, a devenit proprietăreașă a acelor ziduri.

Cu un gest la fel de vlăguit, a arătat spre centrul camerei celei mari.

— Masa era la mijloc și ei stăteau de jur împrejur.

*

Militarii sar brusc din camioane. Zece, cincisprezece, amintirile martorilor erau neclare. Făceau parte din Batalionul 958 de apărare antiaeriană și din Divizia 272 a Wehrmachtului. Nu sunt SS-ști, ci simpli soldați. Cei câțiva martori își amintesc de cei trei bărbați în civil de la Gestapo care conduceau trupa. Unul dintre ei părea șeful. Pălărie de păslă, impermeabil, a rămas

cu spatele la ghizdul fântâniei, în vreme ce oamenii lui pătrundeau în Casă urlând.

— Au venit nemții, fugi!

Ultima frază a lui Sarah, doctorița, către fratele ei, Léon.

Tânărul cobora scările. Le urcă înapoi în fugă. Sare de la o fereastră aflată la primul etaj în spatele clădirii. Aleargă spre câmp. Se aruncă într-o tufă de mărăcini. Un soldat pleacă în căutarea fugarului. Scotocoște peste tot cu patul puștii. „Era foarte aproape de mine. Mi se pare cu neputință să nu mă fi văzut“, va mărturisi dr. Léon Reifman, mulți ani după aceea.

Mai târziu, după ce au pus stăpânire pe casa din Izieu, ofițerii din Wehrmacht îi vor numi pe gestapo-viști „porci“. Alții se vor declara de-a dreptul „dezolați“ că niște soldați au avut de-a face cu această operațiune.

Totul se petrece repede. Spaimă. Militarii sparg ușile, îi smulg pe copii de la masa unde își luau micul dejun, cotrobăiesc prin sala de cursuri, prin poduri, pe sub paturi și mese, prin fiecare ungher, îi pun pe cei rămași în urmă să coboare în goană scările și adună toată ceata tremurând de frică în pridvor. Nu tu haine de schimb, nu tu valize ori genți, nimic. Smulși din Casă în hainele lor de dimineață și asediați pe terasa imensă. Toți sunt terorizați. Cei mari îi iau pe cei mici în brațe ca să nu mai zbiere.

Julien Favet îi vede pe copii plângând.

Argatul era la câmp. Nici un puști din colonie nu venise să-i aducă de-ale gurii, ca în fiecare dimineață.